

Počátky éterové anestezie na Moravě v únoru 1847

Vetešník J.

Komise pro historii oboru ČSARIM, ÚSZSSK, základna Kutná Hora

Souhrn

Pouhých 111 dní po Mortonově demonstraci užití éterové inhalační anestezie k operačnímu výkonu v Bostonu byla anestezie éterem poprvé podána v Brně (4. 2. 1847) a následně v Olomouci (9. 2. 1847).

Klíčová slova: historie anestezie – éterová anestezie

Abstract

The early days of ether anaesthesia in Moravia in February 1847

Just 111 days after Morton's first inhalational ether anaesthesia in Boston, the same ether anaesthesia was administered in Brno (04/02/1847) and in Olomouc (09/02/1847).

Key words: history of anaesthesia – ether anaesthesia

Anest. intenziv. Med., 18, 2007, č. 4, s. 244–246.

Uplynulo 160 let od Mortonovy demonstrace éterové inhalační anestezie ve Všeobecné massachusettské nemocnici v Bostonu (16. října 1846). Během následujících několika měsíců se nová metoda „bezbolestného operování“ začala používat po celém světě.

V Evropě byla éterová anestezie podána poprvé 21. prosince 1846 v Londýně k amputaci dolní končetiny. Operaci provedl slavný chirurg Liston. O události z 16.10. obdržel zprávu od massachusettského kolegy s výtiskem tamních novin. Dopis dorazil nejrychlejší možným komunikačním prostředkem – lodní poštou. Je zajímavé, že nová a zásadní metoda „bezbolestného operování“ byla přijata konzervativní medicínou tak rychle a bez výhrad. Použitá látka – éter, byla v medicínské praxi známa a široce užívána téměř 300 let. Již v 16. století popsal Paracelsus její anestetický potenciál. K uvědomění si jeho možnosti a hlavně k opodstatněnosti znecitlivění při operačním léčení a při porodu muselo lidstvo podle W. W. Mushina dožrát [1].

Chirurg Franz Schuh (1804–1865) podal éterovou anestezii ve Vídni 27. ledna 1847, když před tím 22.–23. ledna vyzkoušel jeho účinky na psech a 25. ledna na zdravých dobrovolnících. Své zkušenosti ihned publikoval jak v odborném tisku („Zeitschrift der k.k. Gesellschaft der Ärzte in Wien“), tak i informoval laickou veřejnost na stránkách vídeňských deníků [2].

Dosud se soudilo, že v českých zemích byl proveden první operační výkon v éterové anestezii 7. února 1847 (tedy 114 dní po průkopnickém činu Mortona) v pražské nemocnici Na Františku. Anestezie byla podána nelékařem – řádovým bratrem a magistrem chirurgie (ranhojičem první třídy) Františkem „Coelestynem“ Opitzem [3]. Opitz pečlivě ověřoval účinnost éteru na zvířatech a zdravých dobrovolnících. Informace o nové medicínské metodě měl

nejen z tisku, ale i od svědka Mortonovy demonstrace, řádového bratra Patrika [1].

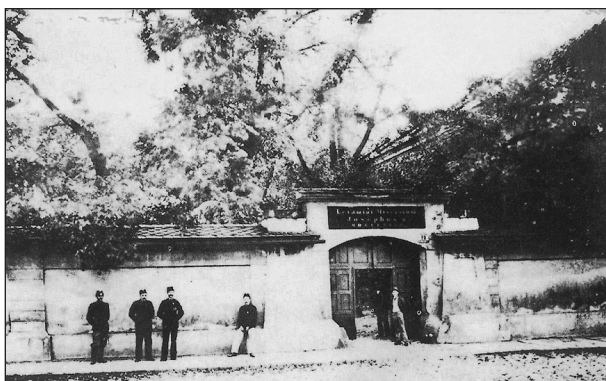
Profesor František Piřha z pražské všeobecné nemocnice s užitím éteru zprvu váhal, i když o Opitzových přípravách věděl, ale obával se aplikovat nový a v klinice dosud málo ověřený postup na svých pacientech. Piřha ale záhy velmi rychle zavedl éterovou anestezii i na svém pracovišti a stal se nadšeným propagátorem metody.

Díky existujícím osobním vazbám „vídeňské lékařské školy“ a vzájemným těsným kontaktům všeobecných nemocnic ve Vídni, v Olomouci a v Brně byly na počátku února 1847 podány éterové anestezie k operačním výkonům i na Moravě.

Dne 4. února 1847 – tedy tři dny před Opitzem – podal historicky první inhalační anestezii v českých zemích mladý sekundář brněnské všeobecné nemocnice dr. Göttinger při amputaci paže nádénice Anny Dlouhé. Výkon byl proveden během tří minut a přihlíželi mu ředitel ústavu dr. Krocak, 1. městský fyzik dr. Klehs a několik dalších lékařů. Pacientka po probuzení prohlásila, že „necítila vůbec nic a byla veselá myslí“. Göttingerův čin byl dosud odborníky považován za neprokázaný [1, 4]. Je však zaznamenán na titulní straně brněnské Moravie z 6. února 1847 ve stati „Das Einathmen des Schwefel-Aethers bei chirurgischen Operationen“ [5]. Je zajímavé, že průkopnický čin je označen dnes zlidovělým, původně v zemích užívajících němčinu odborným termínem „die Narkosis“, i když odborná veřejnost v současnosti používá termín „anestezie“ – podle starořímského Dioskorida. Kdo byl dr. Göttinger, jaký byl jeho další osud a zda byl přímým účastníkem prvních demonstrací užití éteru ve Vídni, se můžeme jen dohadovat, ale objektivní fakta zůstávají zatím dále skryta. Následující 17. číslo Moravie pak přineslo zprávu o využití éterové anestezie k extrakci zubů

u čtyř žen a jednoho muže brněnským magistrem chirurgie Stockem dne 8. února [6].

Druhým moravským medicínským centrem počátků éterové inhalační anestezie se stala všeobecná olomoucká nemocnice (Filiální olomoucký Dům nemocných, porodu a nalezenců – obr. 1). Ústav byl klinickou základnou pro výuku v medicínsko-chirurgickém učilišti a škole pro porodní asistentky. Po ukončení „lidového“ učiliště medicíny se absolvent stal „městským ranhojičem 2. třídy“ a majitelem živnosti „s právem holičské budky“. Díky počtům skutečných lékařů a jejich koncentraci spíše ve městech ležela tíha péče o masy prostých nemocných právě na bedrech oněch „ranhojičů 2. třídy“. Vyučujícími v medicínsko-chirurgickém učilišti byli oba primáři všeobecné nemocnice a 1. městský fyzik. Byli titulováni „profesory medicíny“ (i když učiliště existovalo při olomoucké univerzitě, nešlo o vzdělávání univerzitního typu).

Obr. 1. Filiální olomoucký Dům nemocných, porodu a nalezenců (Křížkovského 10)

Převzato ze Sborníku Okresního archivu v Olomouci, III/1986.

Dne 9. února 1847 „o 10. hodině dopolední“ na operačním sále ve 2. patře, v traktu nemocnice vzniklým nad místem opředeným legendami (kostelíkem sv. Petra, údajně posvěceným sv. Cyrilem) byla uskutečněna první operace v éterové anestezii v Olomouci [7, 8]. Předtím, 7. února, vyzkoušeli olomoučtí účinek éteru na několika zdravých dobrovolnících a též pacientovi, který měl být následně operován. Operaci neuskutečnili, pracovali s tzv. náhradním přístrojem („Surrogat Apparat“, Dr. Ehrmann). V pondělí 8. února dorazil do Olomouce „zvláštní nástroj k tomu účelu určený“ (pravděpodobně primitivní obličejová maska k podání éterové anestezie) a následujícího dne provedl přednosta chirurgie dr. Franz Hauser (1800–1857) extrakci velkého konkrementu z močového měchýře muže z tzv. řezu na kámen. Nemocného anestezoval chirurgický sekundář dr. Josef C. Heller. Úvod pacienta do anestezie trval údajně dvě minuty a vlastní operační výkon „dle jednohlasného úsudku všech přítomných proveden tak mistrnou rukou, že dříve než uplynulo minut pět“ [8]. Pozoruhodný byl pokus olomouckých o sledování životních funkcí operovaného, kdy

„dohled po stránce interní“ měl dr. O. Jeitteles, primář interní. Operace proběhla za přítomnosti několika dalších civilních i vojenských lékařů z olomoucké posádky a jejich ranhojičských pomocníků. Nemocný byl po výkonu ve velmi dobré náladě a později tvrdil, že se mu zdálo o velké výhře v loterii a že byl v nebi. Operační rána se zhojila *per primam* a pacient se uzdravil. Týž den byla v anestezii operována žena s hnisavým ložiskem mezi šlachami flexorů na levé noze [9]. Dne 1. března provedl v anestezii dr. Heller dvě oční operace. Veřejným triumfem dr. Hausera byl 12. březen. Před posluchači chirurgického učiliště, několika civilními a vojenskými lékaři a „velkým počtem vědychtivých laiků“ byl v anestezii operován pětiletý chlapec a pak uskutečněna operační revize bodné rány v hrudníku myslivce, kterého poranil pytlák vlastním nožem „s poškozením žeber nad žaludeční jamkou“ [10]. Prof. dr. Franz Hauserovi byla ještě téhož roku za průkopnické úsilí udělena císařem Ferdinandem I. Zlatá medaile pro vědy a umění. Dr. Hauser pokračoval v Olomouci v úspěšné kariéře „na tu dobu smělého a zvučného operatéra“, který si však ještě dával při operaci nůž mezi zuby jako řezník“. Byl znám jako autor mnoha vědeckých publikací o operacích močových kamenů a léčivých účincích velkolosinských pramenů. Zemřel náhle 26. 7. 1857 v Olomouci.

Obr. 2. Nádvoří olomoucké „všeobecné nemocnice“ s operačním sálem (2. patro)

Převzato ze Sborníku Okresního archivu v Olomouci, III/1986.

Po úspěšném zavedení éterové inhalační anestezie v Brně a Olomouci následovaly v březnu 1847 Ivančice u Brna (9. března, městský ranhojič J. Wechsler), Krnov a Opava [11].

Pouhých 111 dní po první úspěšné demonstraci éterové inhalační anestezie v Bostonu byly na Moravě provedeny první operace, při nichž byla tišena operační bolest. Do jakého neznáma vstupovali lékaři bořící zásadní medicínské i společenské tabu, si stěží dovede představit i profesionál – současný anesteziolog. Jejich průkopnické úsilí ve jménu blaha pacienta asi nejlépe zhodnotil primář Hirsch, zakladatel moderní poválečné anesteziologie v Olomouci, sám šířitel pokroku v medicíně: „...je

narkóza v Olomouci současně s Brnem 4. 2. a Prahou 7. 2. jistě záslužným a průkopnickým činem. Tím se stala anestézie éterem používanou záležitostí“ [12].

Literatura

1. Pokorný, J. Význam znecitlivění pro operační léčení. *Anest. intenziv. Med.*, 2004, 15, s. 245–247.
2. Hlaváčková, L. Po stopách prvé éterové narkózy u nás. *Farmakoterapeutické zprávy Společnosti* 1973, 19, s. 35–39.
3. Tošovský, V. Konečně splácíme dluh, F. C. Opitz. *Sborník lékařů*, 1996, 97, 3, s. 437–440.
4. Svobodný, P., Hlaváčková, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*. 2004, 115 s., ISBN 80-7254-424-1.
5. Das Einathmen des Schwefelaethers bei chirurgischen Operationen. *Moravia 1847* č. 16 (6. 2.), Archiv Státní vědecké knihovny v Olomouci.
6. *Moravia 1847* č. 17, Archiv Státní vědecké knihovny v Olomouci.
7. Wondrák, E. K dvoustému výročí založení nemocnice

v Olomouci. *Sborník okresního archivu v Olomouci III*, 1986, s. 167.

8. Remeš, M. Z dějin olomoucké chirurgie do roku 1945. Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1956, s. 16–17 (strojopis).
9. Verwendung des Schwefeläthers beim Blasenschnitte. *Moravia 1847*, 26 (2. 3.), Archiv Státní vědecké knihovny v Olomouci.
10. Olmütz. *Moravia 1847*, 33, (18. 3.), Archiv Státní vědecké knihovny v Olomouci.
11. Gerichte aus der Heimat, Jägerndorf. *Moravia 1847*, 35 (23. 3.), Archiv Státní vědecké knihovny v Olomouci.
12. Pokorný, J., Bohuš, O. et al. *Anesteziologie a resuscitace v České a Slovenské republice na cestě k oborové samostatnosti*. 1996, 44 s., ISBN 80-85369-36-2.

Došlo 8. 5. 2007.

Přijato 26. 6. 2007.

Adresa pro korespondenci:

MUDr. Jakub Vetešík

Husova 625/A

286 01 Čáslav

e-mail: vetesjak@seznam.cz

Historie anesteziologie a resuscitace ve Fakultní dětské nemocnici Brno-Černé Pole

Medřická N., Šířová J.

Anesteziologicko-resuscitační oddělení Fakultní nemocnice Brno, Dětská nemocnice, Brno

Souhrn

Autorky popisují počátky oboru anesteziologie a resuscitace v brněnské dětské nemocnici a rozvoj oboru včetně pediatrické intenzivní péče až do současnosti.

Klíčová slova: historie anesteziologie – dětská anesteziologie – dětská intenzivní péče

Abstract

History of anaesthesiology and intensive care in the University Children's Hospital in Brno-Černé Pole

The authors describe the beginnings and evolution of the specialty of anaesthesiology including paediatric intensive care in Brno's Children's Hospital to date.

Key words: history of anaesthesiology – paediatric anaesthesia – paediatric intensive care

Anest. intenziv. Med., 18, 2007, č. 4, s. 246–247.

K historii oboru anesteziologie a resuscitace v Dětské nemocnici v Brně patří nezastupitelně vývoj této nemocnice. Historie anestezie je spjata s výstavbou pavilonové nemocnice v Černých polích, předchůdce dnešní nemocnice. Tato byla otevřena v roce 1899 jako nejmodernější v Rakousko-Uhersku. V čele chirurgicko-ortopedického oddělení stál Vilém Bittner, průkopník dětské chirurgie. Již po prvním roce byla vydána zpráva o provedení 235 operací v narkóze. Bohužel není uvedeno, jaký druh anestezie byl

použit. Nemocnice v dalších letech procházela změnami včetně rozšiřování chirurgických lůžek. V té době byl již znám účinek etéru jako anestetika pro bolestivé operační výkony, proto se dá předpokládat, že byl od té doby používán k celkové anestezii v Dětské nemocnici. V roce 1952 byl etér používán pomocí Schimmelbuschovy masky a anestezii podávaly operační sestry. V té době byla vybrána sekundární lékařka chirurgického oddělení MUDr. Naděžda Janiská, aby prošla školením v podávání anestezii.